

KİTAP İNCELEMESİ / BOOK REVIEW

İSLAM FELSEFESİ: GİRİŞ

Prof. Dr. Mevlüt UYANIK - Prof Dr. Aygün AKYOL
(Ankara: Elis Yayınları, 1. Baskı, 2020, 887 sayfa, ISBN: 9786059513555)

ISLAMIC PHILOSOPHY: INTRODUCTION

Prof. Dr. Mevlüt UYANIK - Prof. Dr. Aygün AKYOL
(Ankara: Elis Publications, 1st, 2020, 887 pages, ISBN: 9786059513555)

Uzman Mehmet DERİ¹

ÖZET

İslam Felsefesine dair yapılan nitelikli akademik çalışmaların sayısı son yıllarda giderek artmaktadır. Bu konudaki çalışmalardan biri de Prof. Dr. Mevlüt Uyanık ve Prof. Dr. Aygün Akyol'un birlikte kaleme aldıkları “*İslam Felsefesi: Giriş*” başlıklı çalışmadır.

Eser; konuyla ilgili temel kaynaklar kullanılarak zengin bir akademik literatürle hazırlanmış olması, konuların bütüncül ve sistematik bir şekilde ele alınması, kendi alanında yapılacak olan bilimsel çalışmalara ciddi bir literatür katkısı sunması bağlamında sayılı eserlerden biridir.

Çalışma; İslam Felsefesini tematik olarak -Mantık, Bilgi, Bilim, Varlık, Siyaset- bağlamında okuma çabasının bir ürünüdür. Çalışmada; İslam Felsefesinin teşekkül dönemi, felsefe-mantık ilişkisi, bilgi felsefesi, bilim tarihi ve felsefesi, varlık felsefesi, siyaset felsefesi gibi konular özlü bir şekilde ele alınmış, çeşitli yönleriyle akademik bir perspektiften incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İslam, Felsefe, Mantık, Bilim, Varlık Felsefesi.

ABSTRACT

The number of qualified academic studies on Islamic Philosophy has been increasing in recent years. One of the works on this subject is “*Islamic Philosophy: Introduction*” co-authored by Prof. Dr. Mevlüt Uyanık and Prof. Dr. Aygün Akyol. The work is one of the few works in the context of being prepared with a rich academic literature using the basic sources on the subject, dealing with the subjects in a holistic and systematic manner, and providing a serious literature contribution to the scientific studies to be carried out in its field.

The study is a product of an effort to read Islamic Philosophy thematically in the context of Logic, Knowledge, Science, Being, Politics. In the study, topics such as the formation period of Islamic Philosophy, the relationship between philosophy and logic, philosophy of knowledge, history and philosophy of science, philosophy of being, and political philosophy are discussed in a concise manner and analyzed from an academic perspective in various aspects.

Keywords: Islam, Philosophy, Logic, Science, Philosophy of Being.

¹ Editör-Yazar, ORCID ID: 0000-0002-2287-9330, mehmet.deri@gmail.com

İslam Felsefesi, İslam kültür coğrafyasında farklı uluslara mensup Müslüman düşünürlerce ortaya konulan ilmî disiplinin özel adıdır. İslam Felsefesi, hiç şüphesiz ki İslâm kültür mirasının en zengin ve en geniş bir parçasıdır. Bu felsefî düşüncenin ana hatlarını ve özelliklerini bilmeden, genel İslâm kültürünün bir değerlendirmesini yapmak oldukça zor bir iştir. Bu felsefî düşünceyi bilmeden, onunla sıkı ilişkisi olan bazı kelmî, felsefî ve fikhî meseleleri ve onların yapısını tam olarak anlamak mümkün değildir.

“*Felsefeyi Anadolu’da Yeniden Yurtlandırmak*” bağlamında İslam Felsefesinin ne olduğu, neden öğretilmesi/öğrenilmesi gerektiği, Atayurt ile Anayurt arasındaki tarihî ve kültürel irtibatın kurulmasında ve bu irtibatın devam ettirilmesinde İslam Felsefesinin rolü gibi konular bu eserde ele alınmıştır.

İnceleyeceğimiz eser, altı bölüm ve sonuç kısmından oluşmaktadır.

Birinci Bölümde (s. 33-204); “*İslam Felsefesinin Teşekkül Dönemi: Fikirlerle Hadiselerin İrtibatı*” başlığı ile ‘İslam’ ve ‘felsefe’nin kavramsal temellendirilmesi yapılmış, daha sonra İslam’da felsefenin teşekkülünün tarihî arka planı incelenmiş; İslam Felsefesi ve yöntem sorunu konusuna değinilmiş, Türkiye’de İlahiyat Fakülteleri ve felsefe öğretimi, İlahiyat Fakültelerinde İslam Felsefesi Tarihi öğretimi ve müfredatı, İslam Felsefesinin sistematik okunması bağlamında “Felsefeyi Anadolu’da Yurtlandırmak” konularında bilgi verilmiştir.

İkinci Bölüm (s. 205-302); “*Mantık: Varoluş, Dil-Düşünce ve Anlam Arayışı*” başlığını taşımakta olup mantığın kelime ve terim anlamı üzerinde durularak bir alet ve/ya ilim dalı olarak incelenmesinin tarihî temelleri, nesnelere bilgisinin ifade ediliş şekilleri ve düşüncenin temel ilkeleri belirtilmiştir. Kavram çözümlemesi olarak felsefe ve analitik düşünme biçimi açısından mantık ilmi incelenmiştir. Ardından çıkarsanabilir (tümdengelim-tümevarım) bir öğreti olması açıklanmış, bu çerçevede doğruluk ve ölçütleri verildikten sonra tümevarıma yöneltilen eleştiriler ele alınmıştır. Böylece tabiat bilimlerinde bilim ile bilim olmayan arasındaki sınır çizgisinin ayrıca olarak tümevarım yönteminin kullanımı ve kabul edilebilir bir çözüm önerisi olarak yanlışlamacılık öğretisi günümüz felsefesi açısından incelenmiştir. Bu çerçevede İbn Sînâ’nın tümevarım anlayışı verilerek, yöneltilen eleştirilerin karşılanma imkânı müzakere edilmiştir.

Üçüncü Bölümde (s. 303-426); “*Bilgi Felsefesi*” başlığı altında bilgi nedir, bir şeyi bilmek ne anlama gelir, bilginin mahiyeti nedir ve kaynakları nelerdir? soruları bağlamında bilgilendirmeler yapılmıştır. Felsefenin klasik sorunu; “*Hakikat’i araştırmada kullanılan epistemolojik yetiler nedir?* Bilginin makûlât (akıl ile soyutlama yoluyla elde edilenler), mahsûsât (hissedilirler), makbûlât (doğruluğundan emin olunan kimseler/otoriteler kanalıyla gelenler) ve meşhûrât (zaman ve mekânın gereği olarak değişen örf, âdet ve ülke gelenekler) oluşması üzerinde durulmuştur.

Yine bu bölümde; insandaki duysal ve aklî bilginin açıklamada zorlandığı konularda keşfedici, dolaysız bir sezgi veya nur gibi bir yetinin imkânı ve vahyin bilgi kaynağı olması üzerinde durulmuştur. Bunlar vasıtasıyla elde edilen bilgilerin rasyonel ve mantıkî temellendirilme imkânı; İslam Felsefesi açısından ilim ve marifet terimleri üzerinden fizik ve metafizik alana dair bilgi ve kaynakları tahlil edilmiştir.

Bu hususlara dair rasyonalist, ampirist (deneyci/tecrübeci), nominalist (isimci) öğretilerin açmazları ve kavramcı-realizm ile aşılma imkânı İslam Felsefesi bağlamında Fârâbî merkezli incelenmiş ve Hay b. Yakzân metinleri ve İbn Sînâ'nın 'Boşlukta Uçan Adam' öğretileri müzakere edilmiştir.

Dördüncü Bölümde (s. 427-502), “*Bilim Tarihi ve Felsefesi*” başlığı ile öncelikle İslam ilimler tasnifi yapılmıştır, Daha sonra Müslümanların kısa sürede diğer kadim kültürlerle karşılaşp onların birikimlerini özümseyip kendine özgü bir bilgi, bilimsel bilgi ve bilim tasavvuru oluşturmalarını, ardından duraklama ve günümüzde bilimsel bilgi üreten değil de tüketen bir yapıda olmalarının tarihî temelleri irdelenmeye çalışılmıştır. Bunun için günümüz felsefesi açısından bilgi, bilimsel bilgi, bilim ve felsefe kavramlarının tahlili yapılmıştır. Günümüze dair durum tespiti yapıldıktan sonra İslam Medeniyetinde Bilim ve Tarihi ana hatlarıyla incelenmiş, İslam Felsefesinin teşekkül dönemindeki ilim tasniflerinin önemine ve işlevselliğine değinilmiştir. İslam'ın kadim kültürlerle karşılaşması ve özgün bir bilim tasavvuru oluşturma süreci, bunların Batı'ya geçiş yolları ve İslam dünyasının bilimsel bilgi üreten değil de tüketen toplumlardan oluşunun gerekçeleri belirtilmiştir. Bilimsel bilgi üretimi ve bilim zihniyetinin yeniden dirilme imkânı müzakere edilmiş; teorik ve pratik ilimler bağlamında evrenin nasıl yaratıldığına dair idealist, realist, konseptüalist görüşler, tümevarım ve tümdengelim yöntemleri hakkında bilgi verilmiştir.

Beşinci Bölüm (s. 503-660); “*Varlık Felsefesi*” başlığını taşımakta olup bu bölümde Tanrı'nın varlığına dair ontolojik, kozmolojik, imkân, gaye-düzen yani teleolojik delillerden bahsedilmiştir. Evrenin yaratılmasında zaman, kadimlik ve ezellik kavramlarının neye tekabül ettiği, determinizm ve indeterminizm sebeplilik/nedensellik bağlamında müzakere edilmiştir. Dünyanın yaratılması ve evrendeki düzenlilik açıklanırken mevcut kötülüklerin izahının özgür irade ile irtibatı açıklanmıştır. Tanrı'nın evreni nasıl yarattığına dair (pozitif bilim verilerini merkeze alan) açıklamalardan sonra evreni ve insanı niçin yarattığı bağlamında felsefenin amacının dünya ve ahiret mutluluğunun elde edilmesi, bunun için de ruhun ölümsüz olması gerektiği konuları üzerinde durulmuştur.

Yine bu bölümde, yaratılış kuramları ve yaratma tasavvurları hakkında bilgi verilmiş; Kindî'nin 'Yoktan Yaratma Tasavvuru', Meşşâîlerin ve İşrâkîlerin varlık tasavvuru, vahdet-i vücûd öğretisi ve varlık tasavvuru, Ebû Bekir er-Râzî'nin 'Tabiatçı Evren Tasavvuru' konularına değinilmiştir.

Altıncı Bölümde (s. 661-844); “*Siyaset Felsefesi*” başlığı altında Siyaset Felsefesinin temel kavramlarından yurttaşlık (vatandaşlık), demokrasi kavramları incelenmiş, İslam Siyaset Felsefesinin metafizik ve epistemolojik boyutları hakkında bilgi verilmiştir. İslam Siyaset Felsefesinin teşekkülü, metafizik ve epistemolojik boyutları ile müzakere edilmiştir. Bireysel ahlaklılığın (tedbîrî'l-mütevahhid) toplumsal ahlaklılığa (tedbîrî'l-menziel ve tedbîrî'l-müdün) devlet ile dönüşme imkânı üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda İslam Felsefesinin teşekkülünde Sokrates, Platon ve Aristoteles'in görüşleri son derece önemlidir.

Bu bölümde ağırlıklı olarak Fârâbî'nin öğretisi üzerinde durulmuştur, çünkü Fârâbî, felsefeyi teorik ve pratik olarak ikiye ayırarak, ahlak ve siyaset arasında zorunlu bir ilişki olduğunu belirtmektedir. Pratik felsefeyi de ahlak (sanaâtü'l-hulkiyye) ve siyaset felsefesi olarak ikiye ayırarak inceler. Siyaset ilminin ilk hedefi yöneticilik için neler gerekli olduğunu, hangi uygulamalarla gerçek mutluluğa (tahsilü's-saâde) ulaşılacağını, bu mutluluğa götürmeyen eylemlerden nasıl kaçınılacağını sağlamaktır.

Felsefenin gayesi, mutluluğun elde edilmesi olunca, insanların bu dünyada refah ve huzur; ahirette ise felaha kavuşturacak temel teorik ilkeleri bilme ve öğrenmenin yeterli olmayacağı, bunların pratiğe aktarılması gerektiği vurgulanmıştır. Bu nedenle, Kindî'den itibaren Müslüman filozoflar ilimleri sınıflarken Aristoteles'in teorik ve pratik ilimler ayrımına dikkat ederek medenî ilimler bağlamında fıkıh, kelim ve ahlak disiplinlerini işlemişler, bunun etik-politik felsefesini yapmışlardır. Erdemli davranışları bilmenin yanı sıra "Mutlak" ile olan münasebeti bilinmekle kalmayacak, bunların korunması için gereken en iyi sistemin ne olduğu da araştırılacaktır. Bu nedenle, Fârâbî gibi kurucu filozofta metafizik ve siyaset diye temel iki ayırım yapılması çok önemlidir. Günümüz Müslüman toplumlarındaki olması gereken devlet ve siyaset tasarımları için idealist zihniyet için Fârâbî'ye; olanı anlamaya çalışıp, sorunların çözümündeki unsurları tahlil eden realist zihniyet için ise İbn Haldûn'a kadar gitmek gerekir. İlkinde ideler ve değişmez olanın bilgisi temel alınırken; İbn Haldûn, sosyo-politik şartların değişim sürecini incelemeyi, tarihi bir bilim olarak gündeme getirir ve bir nevi sosyal felsefenin temellerini atar.

Sonuç itibariyle çalışma; İslam Felsefesi alanında yoğunlaşan ve ciddi bir seviyeye ulaşan akademik birikimin sistematik olarak bir araya getirilmesi, konuların bütüncül ve problematik bağlamda ele alınması, yazarlarının konuya olan hâkimiyeti ve özgün yorumları, kullanılan dil ve üslûbun anlaşılır olması gibi nedenlerle konu ile ilgilenen akademisyenler ve araştırmacılar için önemli bir başvuru niteliği taşımaktadır.